

Powstawanie gminnych i wiejskich kół NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska” w województwie rzeszowskim

Ruch związkowy na wsi był ściśle związany z powstaniem NSZZ „Solidarność”. Jego początki sięgają więc 1980 r., w pełni ukształtował się zaś w 1981 r. Jednak organizacje skupiające rolników indywidualnych utworzone zostały już w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Jako pierwszy 30 lipca 1978 r. powstał pod Ostrówkiem Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej, 9 września w Zbroszy Dużej powołano Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej, jako ostatni 12 listopada 1978 r. we wsi Łowisko gm. Kamień zaczął działalność Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Rzeszowskiej¹. 10 września tego samego roku we wsi Lisów pod Białobrzegami powołany został Tymczasowy Komitet Niezależnego Związku Zawodowego Rolników². Po strajkach sierpniowych i podpisaniu porozumień w Gdańsku, 7 września 1980 r. w Warszawie Komitety Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej, Lubelskiej i Rzeszowskiej, Tymczasowy Komitet Niezależnego Związku Zawodowego Rolników oraz przedstawiciele niezależnych pism chłopskich („Biuletyn Zbroszy Dużej”, „Placówka”, „Rolnik Niezależny”, „Wieś Rzeszowska”) podjęli decyzję o przekształceniu się w NSZZ Rolników³. Dwa tygodnie później, 21 września, również w Warszawie odbyło się w siedzibie KIK zebranie 42 delegatów reprezentujących 14 województw, na którym opracowano 24 postulaty i przyjęto statut⁴. Tym samym ukonstytuował się Komitet Założycielski NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”. Województwo rzeszowskie na tym spotkaniu reprezentowali Stanisław Krasoń z Łowiska oraz Franciszek Perlak z Woli Zarczyckiej.

Już 16 października 1980 r. w Rzeszowie ukonstytuował się Wojewódzki Komitet Założycielski NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”. W pierwszym, tymczasowym składzie znaleźli się Antoni Bartyński, Stanisław Krasoń, Franciszek Perlak, Piotr Szostek i Stanisław Szopa, następnie Komitet powiększył się o dalszych 14 osób.

Jako pierwsze na terenie województwa rzeszowskiego powstało 1 października 1980 r. Koło Wiejskie NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska” w Woli Zarczyckiej w gm. Nowa Sarzyna⁵. W województwie rzeszowskim w proces tworzenia kół włączyli się z jednej strony przedstawiciele MKZ NSZZ „Solidarność”, których wysłannicy jeżdżąc po wsiach, agitowali

¹ J. Szkutnik, *Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Rzeszowskiej (1978–1980)*, „Studia Rzeszowskie” 1995, t. 2, s. 137.

² *Ibidem*.

³ D. Iwaneczko, *Służba Bezpieczeństwa wobec „Solidarności” rolniczej w Polsce południowo-wschodniej 1980–1981*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, t. 2 (4), s. 86; *idem*, *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989*, Warszawa 2005, s. 99; T. Sopol, *Niezależny Ruch Chłopski „Solidarność” w Polsce południowo-wschodniej w latach 1980–1989. Dokumenty, wspomnienia, refleksje*, Przemysł 2000, s. 14.

⁴ T. Sopol, *op. cit.*, s. 15.

⁵ J. Klus, A. Lignarski, J. Szkutnik, *Dwadzieścia lat Solidarności. Kalendarium rzeszowskie*, Rzeszów 2000, s. 15.

za przyłączeniem się do nowo powstałego związku (do najaktywniejszych emisariuszy należeli Janusz Szkutnik, Antoni Kuźniar i Jan Kozłowski)⁶. Z drugiej zaś wpływ na powstawanie nowych kół miał także Kościół katolicki (bp Ignacy Tokarczuk, bp Tadeusz Błaszkwicz, księża: Władysław Rękas, Adolf Kowal, J. Wójcik, Władysław Wilk, M. Kochman, Franciszek Podolski, Bolesław Domino, Edward Ożóg, Józef Czech)⁷. Udział Kościoła widoczny był według SB na kilku płaszczyznach, takich jak udostępnianie pomieszczeń na zebrania organizacyjne „Solidarności Wiejskiej”, np. w Głogowie, Bratkowicach, Woli Zarczyckiej, Lipnicy, Nawsie, ogłaszanie z ambon terminów zebrań oraz zachęcanie wiernych do brania w nich udziału (w Chmielniku, Zabratówce, Boguchwale, Tyczynie, Borku Starym, Błazowej, Leżajsku, Lutczy, Lipnicy, Głogowie, Rudnej Wielkiej, Łańcucie, Markowej, Lubli, Frysztaku i Kolonii Polskiej), osobiste zaangażowanie księży na zebraniach organizacyjnych, jak miało to miejsce w Szufnarowej – ks. Bolesław Domino, w Lipnicy – ks. Edward Ożóg, w Lubli – ks. Franciszek Podolski oraz w Grodzisku Dolnym – ks. Józef Czech, czy wreszcie odprawianie nabożeństw dla biorących udział w strajku okupacyjnym w siedzibie byłej WRZZ w Rzeszowie – bp Ignacy Tokarczuk, bp Tadeusz Błaszkwicz, księża z parafii farnej – Stanisław Słowik, Stanisław Bełza, Jan Strączek i Czesław Bednarz, z kościoła oo. Bernardynów – o. Julian Pajak oraz z parafii Chrystusa Króla – ks. Józef Sądej i ks. Władysław Rybka⁸ oraz kapłani z Łańcuta, Niechobrza, Rudnej, Boguchwały, Tyczyna, Lubenii, Mrowli, Babicy, Grzegorzówki i Zabratówki. Proces powstawania terenowych kół wiejskich przebiegał bardzo sprawnie, gdyż do połowy marca 1981 r. na terenie województwa rzeszowskiego istniało ich już 165 w 39 gminach (na 41)⁹. Do końca 1980 r. powstało 57 kół wiejskich NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”. W październiku najmniej: w Łowisku gm. Kamień, w Brzozie Królewskiej gm. Leżajsk, w Markowej gm. Markowa (26 tm.), w Woli Zarczyckiej i Straszylu gm. Lubenia (12 tm.)¹⁰. W listopadzie założono 35 kół, a w grudniu dalszych 17. Do końca 1981 r. przybyło kolejnych 140 kół, z których najwięcej powstało w czasie strajku rzeszowsko-ustrzyckiego¹¹.

Sam proces powstawania kół wiejskich miał z reguły identyczny przebieg. Po wcześniejszym ogłoszeniu wśród mieszkańców danej miejscowości o zaplanowanym przyjeździe przedstawicieli NSZZ „Solidarność” odbywało się spotkanie. I tak choćby 23 lutego 1981 r. w Lipnicy gm. Dzikowiec odbyło się spotkanie w budynku kaplicy z udziałem 150 osób, z których 30 miało wyrazić chęć wstąpienia do nowego związku. Ostatecznie jednak nie doszło do powołania koła z powodu „nieprzybycia przedstawicieli »Solidarności« z Rzeszowa”¹². Podobny przebieg miało spotkanie w Nowej Wsi w gm. Czudec, które odbyło się 15 lutego 1981 r. Wyłoniono na nim 20-osobowy komitet założycielski oraz powołano przewodniczącego koła, którym został Stanisław Jacek. Ponadto omówiona została sytuacja w rolnictwie i wysunięto postulaty dotyczące przekazania rolnikom indywidualnym ziemi należącej do Spółdzielni Kółek Rolniczych.

⁶ D. Iwaneczko, *Służba...*, s. 87.

⁷ AIPN Rz, 053/59, t. 1, Streszczenie materiałów sprawy obiektowej krypt. „Solidarność Wiejska” nr 16455, k. 17.

⁸ AIPN Rz, 053/59, t. 3, Wykaz księży angażujących się w działalność na rzecz „Solidarności Wiejskiej”, 2 II 1980 r., k. 3–4.

⁹ AIPN Rz, 053/59, t. 1, Kierunki działań Wydz. IV KW MO w Rzeszowie na odcinku wiejskim, k. 119.

¹⁰ AIPN Rz, 053/59, t. 3, Wykaz gmin i wsi woj. rzeszowskiego, w których powstały koła „Solidarności Wiejskiej”, k. 58–65.

¹¹ Obliczenia własne autora oparte na: AIPN Rz, 053/59, t. 3, Wykaz gmin i wsi woj. rzeszowskiego, w których powstały Koła „Solidarności Wiejskiej”, k. 58–65.

¹² AIPN Rz, 053/59, t. 1, Meldunek z 27 II 1981 r., k. 82.

W trakcie spotkania do „Solidarności Wiejskiej” miały przystąpić 122 osoby¹³. Na zebraniach, oprócz wybierania zarządu i omawiania aktualnej sytuacji gospodarczej, podejmowano także decyzje dotyczące wysokości składek członkowskich. Kwestia ta zależała od uchwał zarządu, np. 19 lutego 1981 r. w Wielopolu Skrzyńskim ustalona podczas zebrania założycielskiego składka – „2 proc. od przychodowości z gospodarstwa” – wywołała niezadowolenie, gdyż była zbyt wysoka (dla porównania członkowie tamtejszego Kółka Rolniczego płacili 10 zł na rok)¹⁴. Zdarzały się także sytuacje, iż podczas spotkań założycielskich „Solidarności Wiejskiej” zbierano pieniądze bądź na cele organizacyjne nowo powstałych kół, jak miało to miejsce w Grodzisku Dolnym 1 marca 1981 r.¹⁵, bądź na msze w intencji związku (Goleszów gm. Mielec 28 lutego 1981 r.). Efektem zebrani organizacyjnych były także zbiory postulatów i żądań członków poszczególnych nowo powstających kół. O intensywności, z jaką powstawały do połowy listopada 1980 r. koła wiejskie, może świadczyć fakt, że na zorganizowanym 23 września 1980 r. w Markowej spotkaniu kół wiejskich NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska” z Rzeszowskiego z władzami wojewódzkimi wzięło udział ok. 1000 osób¹⁶. Prowadzący spotkanie Tadeusz Kensity przedstawił postulaty związkowców władzom. Dotyczyły one głównie problematyki własności ziemi, niegospodarności i problemów z zaopatrzeniem, a także braku dostępu do żłobków, przedszkoli oraz szkolnictwa średniego i wyższego. Poruszono także problem nieprzestrzegania prawa do swobód religijnych i żądano rejestracji NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”¹⁷.

O ile powstawanie kół „Solidarności Wiejskiej” w okresie do marca 1981 r. miało charakter spontaniczny, o tyle spotkania założycielskie organizowane od marca były dokładniej przygotowywane. Możliwe, iż wpływ na to miał fakt, iż brała w nich udział większa liczba rolników, także strajk rzeszowsko-ustrzycki przyniósł wypracowanie nowych reguł spotkań. Ponadto w marcu 1981 r. doszło do dwóch ważnych wydarzeń. Pierwszym z nich był Wojewódzki Zjazd NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”, który odbył się 3 marca w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie. Na zjeździe 400 reprezentantów ze 174 kół wybrało 44-osobowy Wojewódzki Komitet Założycielski i 9-osobowe Prezydium z Janem Kułajem na czele¹⁸. Wybrano także 10 kandydatów na zjazd krajowy. Drugim z ważnych wydarzeń był I Ogólnopolski Zjazd NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”, NSZZ „Solidarność Chłopska” i innych związków zawodowych skupiających rolników, który obradował w dniach 8–9 marca 1981 r. w Poznaniu. W trakcie zjazdu doszło do zjednoczenia wszystkich tych organizacji w związek o nazwie NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”, a w skład Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego został wybrany Józef Ślisz jako przedstawiciel województwa rzeszowskiego¹⁹.

Zebranie organizacyjne w Świlczy 15 marca 1981 r. miało nieco odmienny przebieg. Po pierwsze wzięła w nim udział większa liczba osób, bo aż 330. Po drugie członkowie związku z biało-czerwonymi opaskami na ramieniu pilnowali porządku w czasie zebrania i „nie wpuszczali na salę osób postronnych”²⁰. Mogło to wynikać z obawy o przenikanie w szeregi

¹³ *Ibidem*, k. 84.

¹⁴ *Ibidem*, Meldunek z 2 III 1981 r., k. 91.

¹⁵ *Ibidem*, Meldunek z 4 III 1981 r., k. 104, 106.

¹⁶ *Ibidem*, Szyfrogram naczelnika Wydziału V Departamentu III A do MSW w Warszawie, 23 III 1980 r., k. 49.

¹⁷ *Ibidem*, k. 50–51.

¹⁸ *Ibidem*, Kierunki działań operacyjnych Wydziału IV KW MO w Rzeszowie na odcinku wiejskim, 13 III 1981 r., k. 118. Powołany Wojewódzki Komitet Założycielski miał charakter ponadregionalny. W jego utworzeniu brali udział także przedstawiciele kół wiejskich z woj. przemyskiego, tarnobrzeskiego i tarnowskiego, stąd liczba 176 kół, zob. D. Iwaneczko, *Służba ...*, s. 101; T. Sopol, *op. cit.*, s. 63.

¹⁹ D. Iwaneczko, *Służba ...*, s. 102.

²⁰ AIPN Rz, 053/59, t. 1, Meldunek z 17 III 1981 r., k. 130.

związkowców osób związanych z SB. Takie działania związane były ze wzrostem zainteresowania SB nowym związkiem zawodowym, który w szybkim tempie rozrastał się liczebnie i stał się potencjalnym źródłem wybuchu niezadowolenia społecznego.

Podpisanie 18 lutego 1981 r. porozumień rzeszowskich i 20 lutego porozumień ustrzyckich stanowiło ogromny bodziec dla rolników indywidualnych, dając im nadzieję na zasadniczą poprawę ich położenia. Trwający 50 dni strajk rozpoczął się 29 grudnia 1980 r. w siedzibie Urzędu Miasta i Gminy w Ustrzykach Dolnych. W tym samym dniu zakończył się w Warszawie zjazd przedstawicieli NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”, „Solidarność Chłopska” i Samorządowego Związku Producentów Rolnych, którego efektem było przyjęcie wspólnego statutu i omówienie problemów dotyczących połączenia się tych organizacji w jeden wspólny związek²¹. Strajkujący w Ustrzykach rolnicy poruszyli nie tylko problemy, z którymi borykała się wieś w całym kraju, ale skrytykowali także niegospodarność i politykę lokalnych władz, m.in. opodatkowanie rolników, zabieranie ziemi, by przeznaczyć ją na ośrodki wypoczynkowe dla władz, niszczenie upraw przez zwierzęną łowną, niedostateczny dostęp do placówek kulturalnych²². 30 grudnia 1980 r. Sąd Najwyższy odroczył bezterminowo sprawę zarejestrowania „Solidarności Wiejskiej”, pod której przewodnictwem odbywał się strajk w Ustrzykach. Już 2 stycznia 1981 r. w siedzibie byłej WRZZ rozpoczął się strajk 300 rolników w Rzeszowie, który jako jeden z postulatów wysunął rejestrację „Solidarności Wiejskiej”. Strajkiem kierował Komitet Strajkowy Rolników przy pomocy przedstawicieli MKZ NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie²³. 12 stycznia 1981 r. w następstwie interwencji MO w Ustrzykach doszło do połączenia się strajkujących rolników z Ustrzyk i Rzeszowa. Przełom w strajku nastąpił dopiero po przybyciu do Rzeszowa 16 stycznia komisji rządowej z wiceministrem rolnictwa Andrzejem Kacałą na czele²⁴. Po dwudniowych negocjacjach 18 lutego podpisano pierwszy z protokołów kończących strajk rzeszowsko-ustrzycki. Podpisanie przez władze porozumień będących efektem strajku miało dla rolników duże znaczenie, gdyż zostali uznani przez stronę rządową za partnerów. To dało im poczucie własnej siły, przekonanie, że mogą coś zmienić i poprawić swoją sytuację. Uważali, że nowe organizacje rolnicze przyczynią się do polepszenia warunków ich pracy i życia oraz będą dopominać się o interesy mieszkańców wsi. Efektem tego był wzrost liczby kół terenowych „Solidarności Wiejskiej”. Już 26 stycznia 1981 r. w Rzeszowie w Wydziale III A KW MO założona została sprawa obiektowa o kryptonimie „Solidarność Wiejska”²⁵, której celem miała być „operacyjna kontrola tworzących się związków i organizacji chłopskich o charakterze zawodowym i społecznym”²⁶.

²¹ T. Żochowski, *Związki Zawodowe Rolników Indywidualnych. Fakty, dokumenty i komentarze*, Warszawa 1989, s. 186–187.

²² *Ibidem*, s. 188.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 192.

²⁵ *Ibidem*, Wniosek o zakończenie sprawy obiektowej kryptonim „Solidarność Wiejska”, 25 IV 1986 r., k. 10.

²⁶ *Ibidem*.